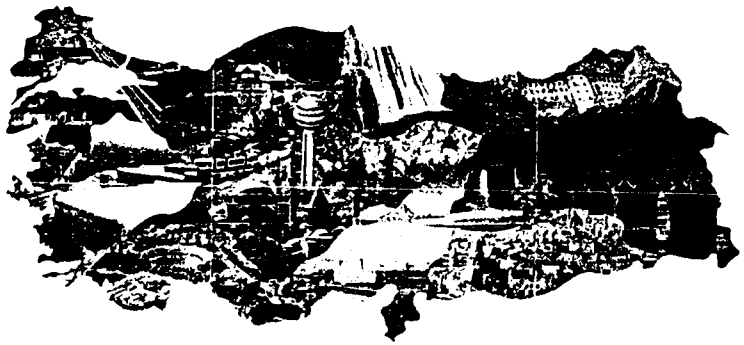
Devlet Planlama Teşkilatı
Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı
Yayın ve Basım Şube Müdürlüğü ANKARA-2011

DPT YAYINLARI BEDELSİZDİR, SATILAMAZ.

KENTSEL EKONOMİK ARAŞTIRMALAR SEMPOZYUMU

KENTSEL EKONOMİK ARAŞTIRMALAR SEMPOZYUMU

ANKARA 2010

KEAS '09 İÇİNDEKİLER

Bildiri Listesi i-ii

Önsöz iii-iv

Sempozyum Düzenleme Kurulları v-vi

Bildiriler

"Bölgesel Rekabet Gücü Perspektifinde Kalkınma Ajanslarının Öncelikleri İçin Öneriler"
Arş. Gör. Ayşe Nur ALBAYRAK
Prof. Dr. Gülden ERKUT 1-22

"Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın Başarısı Ve Uygulama Örnekleri Üzerine İnceleme"
Arş. Gör. Dr. Ayşen ALTUN 23-41

"Yerel Aktörlerin Gölgesinde Kalkınma Ajansları: Yeni Bir Model Önerisi 'Kalkınma A.Ş. Modeli' "
Yrd. Doç. Dr. Birol AKGÜL
Doç. Dr. Nisfet UZAY
Doç. Dr. Osman ÖZSOY
Öğr. Gör. Abdulkadir DAĞLI 42-66

"Kentsel ve Kırsalın Gelişme Dinamikleri ve Ekonomik Dönüşümünde Stratejik Mekânsal Planlama (SMP) ve Kalkınma Ajanslarının Rolü"
Yrd. Doç. Dr. Erkan POLAT 67-85

"Avrupa Birliği Sınır Ötesi İşbirliği Programları Kapsamında Kalkınma Ajanslarının Fonksiyonu"
Erol OHTAMIŞ 86-103

"Türkiye'de Bölge Planlama Sorunu ve Kalkınma Ajansları: TR 83 Bölgesi Örneği"
Doç. Dr. Fatih YÜKSEL
Mehlika DİCLE 104-121

"Bölgesel Gelişme Aracı Olarak Kümelenme Yaklaşımı"
Filiz ALSAÇ 121-141

"Yenilikçi Gelişme Stratejisi Bağlamında Yerel-Kentsel Kalkınmanın Ana Aktörü Olarak Kalkınma Ajanslarına Düşen Roller"
Prof. Dr. Hüsnü ERKAN
Yrd. Doç. Dr. Canan ERKAN 142-169

"Bölgesel Ekonomik ve Sosyal Kalkınma için Bölge Planlaması ve Kalkınma Ajansları"
Işıl Nadire YENER 170-179

"Tek Sektöre Bağlılığın Yol Açtığı İşletme ve İstihdam Sorunlarının Çözümünde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Muhtemel Rolü"
Yrd. Doç. Dr. İbrahim DURAK
Yrd. Doç. Dr. Mehmet YILMAZ 180-191

"Kalkınma Ajanslarının Gerekliliği Temelinde Düşünülmesi Gerekenler ve Yeni Sınır Önerisi"
Araş. Gör. Dr. Mercan EFE 192-207

"Kalkınma Ajanslarının Bölge Planlama Sürecindeki Yeri İzmir Kalkınma Ajansı Örneği"
Mesut Burgaç BURAK
Yrd. Doç. Dr. Sibel ECEMİŞ KILIÇ 208-221

"Kalkınma Ajansları'nın Mekânsal Altlığı Olarak İBBS (İstatistikî Bölge Birimi Sınıflandırması) Sisteminin Yeniden Değerlendirilmesi"
Araş. Gör. Muhammed Ziya PAKÖZ
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali YÜZER 222-234

"Türkiye'de Bir Yerel Yönetişim Deneyimi Olarak KÖYDES Projesi"
Özcan TÜRKOĞLU 235-254

"Mesleki ve Teknik Eğitimin Bölgesel Kalkınmadaki Rolü: Türkiye'de Kalkınma Ajansları ve Mesleki Eğitim Kurumları Arasındaki İşbirliğinin Geliştirilmesi"
Serdar POLAT 255-268

"Kalkınma Ajansları ve Bölge Planlama: İzmir Kalkınma Ajansı Bölgesel Gelişme Planı Örneği"
Suna S. YAŞAR
Filiz MOROVA 269-283

"Yerel Kalkınmada Kümelenme Yaklaşımı: Antalya OSB'de Kümelenme Eğiliminin Belirlenmesi ve Kalkınma Ajansının Olası Etkilerinin Değerlendirilmesi"
Yrd. Doç. Dr. Ümit K. SEYFETTİNOĞLU
Araş. Gör. Mine KALAY 284-297

"Kalkınma Metodolojileri-Kalkınma Ajansları İlişkisi ve TR 32 Bölgesi Uygulama Arayışı"
Dr. Yılmaz ÖZMEN
Pelin A.ÖZEN 298-311

"İzmir ve Çukurova Örneğinde Kalkınma Ajansı Uygulamasının Hukuki ve Yönetsel Durumu"
Arş. Gör. Dr. Yunus Emre ÖZER 312-335

21-23 Ekim 2009, Denizli

KEAS'09 Onur Kurulu

Kemal Madenoğlu
Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı

Yavuz Erkmen
Denizli Valisi

Nihat Zeybekci
Denizli Belediye Başkanı

Prof. Dr. Fazıl Necdet Ardıç
Pamukkale Üniversitesi Rektörü

KEAS'09 Koordinasyon Kurulu

Ahmet Yaman
Müsteşar Yrd. V.

Prof. Dr. İnan Özer
Pamukkale Üniversitesi, Rektör Yrd.

Prof. Dr. Ali İhsan Karaalp
Pamukkale Üniversitesi, İİBF Dekanı

Halil İbrahim Ertekin
Denizli Vali Yardımcısı

KEAS'09 Bilimsel Danışma Kurulu

Prof.Dr. İlhan Tekeli
ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama

Prof. Dr. Ayda Eraydın
ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama

Prof. Dr. Ruşen Keleş
Ankara Üniversitesi SBF, Kamu Yönetimi

Prof. Dr. Hüsnü Erkan
Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisat

Prof. Dr. Neşe Kumral
Ege Üniversitesi, İktisat

Prof. Dr. Mustafa Mutluer
Ege Üniversitesi, Coğrafya

Prof. Dr. Alpay Filiztekin
Sabancı Üniversitesi, İktisat

Prof. Dr. Hasan Ertürk
Uludağ Üniversitesi, Kamu Yönetimi

Prof. Dr. Celal Küçüker
Pamukkale Üniversitesi, İktisat
Doç. Dr. Serap Kayasü
ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama
Doç. Dr. Muhittin Acar
Hacettepe Üniversitesi, Kamu Yönetimi
Doç.Dr. Tüzin Baycan Levent
İTÜ, Şehir ve Bölge Planlama
Doç. Dr. Hüsamettin İnaç
Dumlupınar Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü
Doç.Dr.Seyit Köse
Uludağ Üniversitesi, İktisat
Doç .Dr. Murat Okçu
Süleyman Demirel Üniversitesi, Kamu Yönetimi
Doç .Dr. Murat Ali Dulupçu
Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisat
Ahmet Yaman
Müsteşar Yrd. V.
Dr. Ergüder Can
İzmir Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri
Bülent Özcan
Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Uzmanı

KEAS'09 Yürütme Kurulu
Yrd. Doç. Dr. Süleyman Yaman Koçak (Yürütücü)
Pamukkale Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü
Doç. Dr. Muhammet Kösecik
Pamukkale Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü
Doç. Dr. Hüseyin Özgür
Pamukkale Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü
Doç. Dr. Sülün Evinç Torlak
Pamukkale Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü
Yrd. Doç. Dr. Naci Karkın
Pamukkale Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü
Arş. Gör. Pınar Savaş Yavuzçehre
Pamukkale Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü
Türkay Gözlükaya
Denizli Valiliği, Tek Adımda Yatırım Bürosu

KEAS '09 Bildiri Kitabı Editörü
Yrd. Doç. Dr. Süleyman Yaman Koçak
Pamukkale Üniversitesi

TEK SEKTÖRE BAĞLILIĞIN YOL AÇTIĞI İŞLETME VE İSTİHDAM SORUNLARININ ÇÖZÜMÜNDE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ MUHTEMEL ROLÜ

Yrd. Doç. Dr. İbrahim DURAK

Yrd. Doç. Dr. Mehmet YILMAZ

ÖZET

Bu çalışmada Kahramanmaraş ve Denizli örneklerinden hareketle tek sektöre bağlılık ve "kilitlenme" nin ortaya çıkardığı işletmecilik ve istihdam sorunları tartışılmaktadır. Adı geçen illerdeki kilitlenmenin olumsuz etkilerinden hareketle Türkiye genelinde tek sektöre bağlılığın nasıl aşılabileceği ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarının (BKA) bu olumsuzlukların giderilmesi konusunda üstlenebileceği fonksiyonlar üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın ortaya koyduğu temel sonuç, BKA'ların hâlihazırda kurulduğu bölgelerde bölgeye ilişkin "sosyal teknoloji" imkânlarının oluşturulması ve bu bağlamda tek sektöre bağlılığın nedenlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik faaliyetlere öncelik vermesi gerektiğidir.

Anahtar Kavramlar: Tek Sektöre Bağlılık, Bölgesel Kalkınma Ajansları, Bölgesel Gelişme, Kilitlenme, Sosyal Teknoloji

ABSTRACT

In this study it is discussed that the business and employment problems caused from dependence on a one sector and being "fastened" in development in cases of Kahramanmaraş and Denizli cities industrial experiences. It is summarized that how can be surpassed that the dependence on a one sector problem and what can be the functions of Regional Development Agencies (RDA) about removing these negativeness moving from the negative effects of being fastened in development activities in mentioned cities. The basic result is that RDA's have to produce "social technology" in their own region and in this context they have to give priority to taking away the causes of dependence on a one sector.

Key Words: Dependence on a One Sector, Regional development Agencies, Regional Development, Being Fastened, Social Technology

Giriş

Son 25 yılın Kuzey/merkez-Güney/çevre ticaretine bakıldığında, Kuzey'in sermaye yoğun yüksek teknolojili endüstrilerde ve yine yüksek teknolojinin eşlik ettiği hizmetler sektörünün karar alma, organizasyon, dağıtım vb. gibi alanlarında faaliyet gösterdiği görülmektedir. Buna karşın Güney ise daha çok emek yoğun ve düşük teknolojili ürünleri üreten sektörlerde gelişme göstermiştir. Bu durum, merkez ile çevre arasındaki ticaret hadlerinin ve karşılaştırmalı üstünlüklerin Merkez/Kuzey lehine farklılaşmasını beraberinde getirmiştir. Post-fordist esnekleşme arayışlarının uluslar arası işbölümü ve uzmanlaşmayı beraberinde getirmesi, küresel ölçekte meta zincirlerinin Merkez ülke şirketleri tarafından örgütlenmesine yol açmıştır.

İşletmecilik açısından değerlendirildiğinde, bu dönemde Fordist üretim döneminden farklı olarak ortaya çıkan küçük ölçekli üretim birimlerinin, daha büyük bir küresel üretim zincirinin küçük birimleri olarak üretim yaptıkları ve bu zincirin güçlü hiyerarşik yönlendirmesine bağlı kaldıkları görülmektedir. Söz konusu küçük işletme birimlerinin çokuluslu şirketler bunların çalışma alanlarının karlılığını tespit edince işletmelerini kapattıkları ya da bu çok uluslu şirketlerin bayii olarak çalışmaya başladıkları da son yıllarda gözlenen diğer bir olgudur (Dikmen, 2003:528). Küresel örgütlenmenin bir parçası olarak çalışan küçüklü büyüklü işletmelere Kahramanmaraş, Denizli, Gaziantep, Çorum vb. gibi illerde rastlamak mümkündür. Bu işletmeler büyük alıcı şirketin siparişini karşılamak üzere örgütlenmiş fason üreticiler olup ucuz işgücü merkezleri olarak uluslar arası sisteme eklemlenmektedirler.

Burada sözü edilen üretim mekânlarının başka bir handikabı ise kümelenme, ölçek ekonomileri, vb. gibi finansal nedenler ve kapalı ekonomik ve toplumsal sistem, ufuk darlığı, girişimcilik kültürü eksikliği vb. gibi mahalli kültürel özelliklere dayalı nedenlerden dolayı tek sektöre "kilitlenmeleri" dir.

Kilitlenme, kalkınmacılık döneminde ve halen devam eden ihracata yönelik teşvikli sanayileşmede devletin çeşitli bölgelere dışarıdan müdahalesinin - bölge içi dönüştürme kapasitesinin yokluğu ya da sınırlılığı nedeniyle - çeşitli bölgelerde durağanlık ortaya çıkarması durumudur (Işık ve Pınarcıoğlu, 2004:26). Söz konusu devlet müdahaleleri kalkınmanın sadece devlet eliyle gerçekleştirilebileceği yönünde yanlış bir anlayışı da sonraki dönemlere miras olarak bırakmıştır . Bu miras da yerel aktörlerin kendi içsel dinamiklerini görmeyip gözlerini toplumsal kalkınmanın esas aktörü olan devlete çevirmelerine ya da kalkınmacılık döneminde gördükleri iyi uygulamaları taklit etmelerine neden olmuştur. Işık ve Pınarcıoğlu'ın (2004:32post rasyonalizasyon olarak adlandırdıkları bu süreç, bölge ve işletme düzeyinde kilitlenmeleri perçinlemektedir.

Post rasyonalizasyon, sosyal aktörlerin faaliyetlerini örgütlerken geçmişte yaşanmış planlanmamış ve öngörülmemiş tecrübe ve eylemlerin yeniden yorumlanması şeklinde tanımlanabilmektedir. Buna göre kalkınma aktörlerinin yapabilme kapasiteleri ve bu kapasitenin eyleme döküldüğü zaman ve mekân şartları değerlendirilmekte; bu post rasyonalizasyon başka yer ve zamanlarda uygulanabilecek şekilde genellenmektedir. Oysa sosyo-kültürel gelişmeler kazaî olup bağlam bağımlıdırlar ve transfer

...meleri mekân, zaman ve sosyo-ekonomik bağlama bağımlı olduklarından yeni kilitlenmeli açmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2004: 33-34).

Biz bu çalışmada söz konusu uluslararası işbölümü ve yerel kalkınmanın kilitlenmesine ilişkin olg tek sektöre bağlılık/bağımlılık olarak ele almaktayız. Özetlenen gelişmeler ve aşağıda açıklanacak nedenlerden dolayı, 1980 sonrasında birçoğu teşvik politikaları ile oluşturulmuş ve adına "Anac kaplanları" da denen Anadolu kentlerindeki sanayileşme çoğunlukla tek ayak üzerinde durmakta(Girişimcilik ilişkileri daha çok enformel ağlarla yürütülen ve nispeten vasıfsız emeğe dayalı bu üret. birimleri çoğunlukla tekstil sektörüne dayanmaktadır. Akgüngör ve Falcıoğlu'nun Türkiye imal sanayinde bölgesel uzmanlaşma ve sanayi kümeleri üzerine yapmış olduğu bir araştırmaya göre tekst. sektörü, 1996-2000 yılları arasında firma sayısı (%6.1) ve istihdam bazında (%10.3) büyüyer sektörlerden biridir. Aynı yıllarda büyüyen diğer sektörler mobilya ve mühendislik ile taşa ve toprağa dayalı endüstriler olmuştur. Sanayi kümelerinin bölgesel istihdam içindeki paylarına bakıldığında, bazı İç Anadolu bölgelerinde mühendislik alt sektörü bölgesel istihdamda en yüksek orana sahip iken, tekstil sektörünün İstanbul, İzmir, Çukurova, Kayseri ve Gaziantep bölgelerinde ortalama %50 civarında en yüksek istihdam oranına sahip olduğu görülmektedir. Aynı araştırmada, Türkiye genelinde tekstil sektörünün istihdamdaki payı 2000 yılı için %34.94 olarak hesaplanmıştır ve bu oran araştırmada yer verilen diğer 6 alt sektörün istihdam oranına göre oldukça yüksektir. (Akgüngör ve Falcıoğlu, 2005: 19-20). Dolayısıyla bu çalışmada tek sektörden kastedilen alt sektör tekstil ve hazır giyim sektörü olacaktır.

Çalışma esas olarak Akgüngör ve Falcıoğlu'nun (2005) İzmir ve Gaziantep bölgeleri içinde kapsadıkları Denizli ve Kahramanmaraş illerinden çeşitli zamanlarda toplanmış olan iki farklı araştırmanın (Durak, 2005; Yılmaz, 2008) verilerine dayanmaktadır. Söz konusu illerin sanayileşme özellikleri bakımından içinde bulundukları bölgenin genel hususiyetlerini yansıttıkları varsayılmaktadır. Buna ek olarak yukarıda sıralanan bulgulardan ötürü tekstil ve hazır giyim sektörünün Türkiye'nin sanayileşmesinde, girişimcilik kültürünün ve işçileşmenin oluşumunda başat sektör olduğu öngörülmektedir. Bu ön kabul ve varsayımlar ışığında aşağıda tek sektöre bağlılığın sakıncaları ve kalkınma ajanslarının tek sektöre bağlılığın azaltılmasında üstlenebileceği roller üzerinde durulmaktadır.

Çalışmada ilk olarak tek sektöre bağlılığın nedenleri ve sakıncaları Denizli ve Kahramanmaraş illerinden derlenen veriler ışığında ortaya konacaktır. Ardından kalkınma ajanslarının kuruluş amaçları ve temel fonksiyonları üzerinde durulacaktır. Çalışmanın son bölümünde tek sektöre bağlılığın azaltılmasında kalkınma ajanslarının rolü ve önemi tartışılacaktır. Ve nihayet sonuç bölümünde Kahramanmaraş ve Denizli illerinden hareketle bu illerin dahil olduğu Düzey II alt bölgeleri göz önünde bulundurularak tek sektöre bağlılığı azaltıcı önerilerde bulunulacaktır.

Tek Sektöre Bağlılığın Nedenleri ve Sakıncaları

Bir yerel ekonomide temel faaliyet alanının tek bir sektöre indirgendiği, yerel düzeyde en fazla işletmenin söz konusu sektörde yoğunlaştığı, bölgesel/yerel düzeyde en fazla istihdam oranına sahip, dönemsel sektörel büyüme oranının belli bir çizgide ve istikrarlı bir biçimde sürdüğü, küresel meta zincirlerine eklemlenmenin temel üretim ve pazarlama metodu olduğu üretim ve pazar yapısının varlığı durumunda tek sektöre bağlılıktan söz edilebilir.

Wallerstein'in dünya sistemi yaklaşımından hareketle yeni dünya düzeni, üç farklı ülke grubunun hiyerarşik yapılanmasıyla açıklanmaktadır: Merkez, çevre ve diğer ülke grupları. Buna göre merkez ülke firmaları marka ve uluslararası ağ kurma yarışına girerken çevre ülkeleri de üretimden pay kapabilmek için birbirleriyle rekabet etmektedirler. Tekstil sektörü de alıcı/tüccar yönlendirmeli küresel meta zinciri olarak çevre ülkelerin birbiriyle rekabet ettiği alanlardan biridir. Çevre ülkelerde, hatta çevre illerde kurulan tekstil işletmeleri, merkez ülke tüccarının (geniş mağaza ağları sahibi) siparişleri esasına göre "şebeke organizasyonlar" yöntemiyle fason üretim yoluyla; bir nevi "el işçiliği" yapmaktadırlar. Türkiye'nin büyük çoğunluğunda yatırımlar, tekstil sektörüne "kilitlenmiş" olup döviz dalgalanmalarına yol açan ekonomik krizlerden oldukça kolay etkilenmektedirler.

Küreselleşme süreciyle birlikte işletmeler arası işbirliği ve ortak yatırımlar çoğalmıştır. Tekstil çoğu zaman sanayileşmenin ilk üretim konusu olarak bilinmektedir Emek gücüne dayanması ve karmaşık olamayan üretim aşamaları gerektirmektedir. Sanayileşmenin ilk dönemlerinde Batı Avrupa'daki ve Amerika'daki sanayileşme sürecinin ilk aşamaları katma değeri düşük ancak üretim şekli daha kolay olan ürünler ve bunlardan birisi olan tekstille olmuştur. Bugün ise az gelişmiş ve özellikle sanayileşme çabası içerisindeki gelişmekte olan ülkelerde en çok bilinen üretim konusu tekstildir. Böyle bir modelde Türkiye'nin pek çok kentindeki işletmeler örnek teşkil edeceği gibi Denizli ve Kahramanmaraş illerinin de gelişme gösterdiği endüstri alanlarının geleneksel üretim konusu da tekstil sektörüdür (İrmiş,2003:86). Gelişmiş ülkelerin geçmişteki sanayileşme çabalarıyla günümüzün gelişme telaşesi içerisindeki ülkelerin sanayileşme çabaları arasında önemli bir farklılık vardır. Gelişmiş ülkeler, ilk sanayileşme çabalarını kendi ülkeleri içerisinde yaşarken ve ürettikleri ürünleri kendi ülkeleri içindeki işletmelerle rekabet ederek kendi adlarına pazarlarken bugünün gelişmekte olan ülkelerinin işletmeleri, başka ülkelerin işletmeleriyle rekabet etmekte, ürünlerini pazarın dünya olarak kabul edildiği bir alana sunmaktadırlar. Hatta ürettikleri ürünleri bu kadar geniş bir pazar içerisinde kendi adlarına pazarlayamamakta gelişmiş ülke işletmelerine fason üretim yapmaktadırlar. Literatürde bu üretim ve dağıtım biçimi alıcı/tüccar yönlendirmeli küresel meta zinciri olarak adlandırılmaktadır (Köse, 2000:75). Bu modelde çevre ülkeler birbiriyle rekabet etmekte ve daha düşük maliyetle üreten ihaleyi almaktadır.

Burada yerel bir ekonomide kümelenmenin olumlu etkilerini göz ardı etmiyoruz. Elbette kümelenme birtakım maliyetleri düşürmekte yahut ortadan kaldırmaktadır. İşletmelerin ölçek sorunlarını ve pazarlama sorunlarını aşmada önemli bir faktör olan kümelenme/yığılma ekonomileri yerel düzeyde belli alanlarda fazla sayıda işletme kurulmasını öngörmektedir. Fakat buradaki kümelenme sektörün

alt sektörleriyle entegre bir yapı arz edecek şekilde geliştiği takdirde olumlu işlev görmektedir[†††††]. Öte yandan çeşitli tüccar/üretici ağlarına bağımlılık kümelenen işletmelerin maliyetlerini düşürdüğü gibi fiyatlarını da baskılayıcı bir unsur olarak ortaya çıkabilir. Nitekim tekstil ve konfeksiyon sektöründe, Denizli ve Kahramanmaraş kümelenme örneklerinde alt ve yan sektörlerin yeterince gelişmemesi ve fiyatların özellikle kriz dönemlerinde düşmesi, alıcı firmaların daha uygun odaklara yönelmesi durumunda işsiz kalma gibi handikaplar mevcuttur.

Denizli ve Kahramanmaraş gibi tekstil ağırlıklı üretim mekânlarında Türkiye'nin en tanınmış markalarının üreticisi olan fabrikalar da dahil olmak üzere hazır giyim fabrikaları dünyanın önemli markaları için tüccar yönlendirmeli meta zincirleri içerisinde üretim yapmaktadırlar. Bu fabrikalar genellikle entegre kuruluşlar olup üretimlerini pamuk aşamasından dikilmiş ve markası, fiyat etiketi yapıştırılmış mal aşamasına kadar yürütmekte ve malın piyasa fiyatının 1/4 veya 1/5 oranında uluslararası tüccara satmaktadırlar(Dikmen, 2000:288). Denizli tekstil işletmeleri ile ilgili yapılan bir araştırma da bazı yöneticiler merkezi firmaların işlerine çok müdahale ettiklerinden yakınarak "işletme bizim mi yoksa onların mı" diye bazen tereddüde düştüklerini ifade etmişlerdir (Durak, 2005:137).

Yapılan bir araştırmada, tek sektöre bağlılığın en önemli nedenleri, rekabet gücünün zayıflığı, marka ile pazarlara açılmanın zorluğu, belirli siparişlerin güvence altına alınması, fason üretimin pazara satışa göre daha kolay olması gibi başlıklar altında ele alınmaktadır (Durak, 2006:106). Yerel düzeyde tekstil sektörü gibi tek sektörde kilitlenmenin sebebini yerel girişimci "aklı gözünde olmak" şeklinde ifadelendirilmektedir. Yani iyi uygulamalar herhangi bir kapsamlı yatırım araştırması yapılmadan taklit edilmektedir. Başlangıçta çırçırcılık, zanaat tipi dokumacılık gibi alanlarda birbirini taklit eden yerel girişimciler 1980'lerden itibaren geleneksel sektörde fabrikalar kurmaya başlamışlardır(Yılmaz, 2008:175). Bu durum onları uluslar arası girişimcilerin fasoncuları konumuna getirmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere Işık ve Pınarcıoğlu bu durumu "kilitlenme" şeklinde nitelendirmektedirler (Işık ve Pınarcıoğlu, 2004:26).

Özellikle tekstil alanında tek sektöre bağımlılığın en önemli sakıncası sipariş veren firmaların işletmeyi diğer fason üretim yapan firmalarla fiyat konusunda rekabete sokup düşük kâr etmesine neden olmasıdır. İkinci en önemli sakıncası ise, işletmeyi sipariş veren firmaya bağımlı hale getirmesidir. Üçüncü önem derecesindeki sakınca ise alternatif yatırımların ve gelecek vaat eden fırsatların göz ardı edilmesine neden olmasıdır (Özkanlı ve Durak, 2007:35).

İstihdam açısından başlıca sakıncaları ise, enformel sektörün genişlemesi, kayıt dışı çalışma, sosyal güvence yoksunluğu ve ücretlerin düşük düzeyde olması vb. gibi başlıklar altında sıralanabilir. Çoğunlukla ilgili kamu otoritelerinin yasal izni olmaksızın gerçekleştirilen, vergi, asgari ücret, sosyal güvenlik vb. mali yükümlülüklerden kaçmak üzere mevzuatlara uygun olmayan şekilde yürütülen ekonomik faaliyetler şeklinde tanımlanabilen enformel sektörde genelde mal ve hizmet üretiminin

---

Kümelenme ve olumlu işlevleri konusunda bkz. Ümit Kıymalıoğlu, (2004) "Yığılma Ekonomileri", Kentsel ekonomik Araştırmalar Sempozyumu (KEAS 2003), DPT Yayını, Ankara ss. 364-374; Semiha Sultan Eryılmaz ve Hüseyin Cengiz, (2009) "sosyo-ekonomik Büyümede endüstriyel Kümelenmenin Katkısı", Kentsel ekonomik araştırmalar Sempozyumu (KEAS 2005), içinde s 113-128

konusu yasal olmakla birlikte yürütülüş biçimi kamu otoritelerinin bilgisi dışındadır. Bu durum ise, küçük ölçekli girişimlerin krediye erişim imkânlarını sınırlandırmaktadır. Bunun yanında kayıt dışı istihdam, istihdamın istikrarsız oluşu, çalışanların sosyal güvenceye sahip olmaması vb. gibi sakıncaları da beraberinde getirmektedir.

Nitekim gelişmiş ülke işletmelerinin Denizli tekstil işletmelerini tercih etmelerindeki ana sebep ise Denizli tekstil işletmelerinin üretimi, işgücü ve hammaddeden dolayı daha düşük maliyetle yapmaları ve zaman içerisinde de kaliteli ürün üretme yeteneğini kazanmış olmalarından dolayıdır. Ancak, daha düşük işgücü ve hammaddeden dolayı daha düşük maliyetle üretim yaparak ve ürünlerini oldukça düşük fiyatla pazara sunarak son yıllarda dünya pazarındaki rekabet güçlerini hızla artıran Çin, Hindistan, Pakistan ve Uzakdoğu ülkeleri Denizli tekstil işletmeleri için önemli rakipler haline gelmişlerdir (İrmiş, 2003:107). Kahramanmaraş tekstil işletmeleri için de benzer gözlem ve bulguları paylaşmak mümkündür.

Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Amaçları ve Temel Fonksiyonları

Kalkınma ajanslarının kuruluş amaçları, 5449 sayılı *Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun*'da kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arsındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak, ulusal kalkınma plan ve programlarında öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak şeklinde sıralanmaktadır.

Bölgesel kalkınma ajansları Düzey-2 İstatistikî Bölge Birimleri temelinde kurulmakta olup genel amaçlar doğrultusunda aşağıdaki görev ve yetkileri yerine getirmesi beklenmektedir (5449 sayılı kanun, madde5):

a. Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak

b. Bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak

c. Bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal kalkınma kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak

d. Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge palan ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek

e. Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişkileri geliştirmek

f. Ajansa tahsis edilen kaynakları bölge planı ve programlarına uygun olarak kullanmak ve kullandırmak

g. Bölgenin tabii, iktisadi ve beşeri kaynak ve imkânlarını tespit etmeye, ekonomik gücünü ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak ve yapılan araştırmaları desteklemek

h. Bölgenin iş ve yatırım imkânlarını ilgili kuruluşlarla işbirliği içerisinde ulusal ve uluslar arası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak

i. Bölge illerinde yatırımcıların izin ve ruhsat işlemleri vb. bürokratik işlemlerini süresi içerisinde takip ve sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek

j. Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda KOBİ'lerle yeni girişimcileri desteklemek

k. Türkiye'nin katıldığı uluslararası programlarına ilişkin faaliyetlerin bölge düzeyinde tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirmesine katkı sağlamak

Kalkınma ajanslarının kanunda sayılan görev ve yetkilerine bakıldığında yerel yönetimlerin ve bölgesel aktörlerin planlama çalışmalarının ön plana alındığı görülmektedir. Bölgesel gelişme hedefleri doğrultusunda özel kesim ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliğine öncelik verilmektedir. Bu tür bir işbirliği özellikle gelişmiş ülkelerde uygulanan yönetişim anlayışıyla paralellik göstermektedir. Yine her kalkınma ajansının kendi bölgesinin tanıtımında ve kalkınma sorunlarının çözümünce öncü rol üstlendikleri görülmektedir.

Avrupa'da bölgesel kalkınma ajansları üzerinde yapılan bir araştırmada BKA'ların çoğunun finansman konusunda sponsor kuruluşlara ve AB fonlarına bağlı olduğu ortaya konmuştur. Politika aracı olarak danışmanlık gibi yöntemleri benimseyen BKA'lar büyük ölçüde yerel şirketlerin büyümesini teşvikle ilgilenmekte, bölgelerini yabancı yatırımcılara tanıtma ve pazarlama üzerine yoğunlaşmakta ve yerel ile yabancı şirketlerin rekabetini güçlendirme üzerinde çalıştıkları görünmektedir (Collis'ten aktaran Güneşer Demirci; 2005:183).

Karasu'nun İngiltere'deki BKA'lar üzerine yaptığı bir çalışmada BKA'ların kuruluş amaçları şöyle özetlenmektedir (Karasu;2005:211-214):

a. Bölgelerin ekonomik performansını geliştirme, sürdürülebilir kalkınma, ulaştırma, çöp, konut, turizm ve kültür gibi farklı hizmet alanlarına yönelik bölgesel stratejileri belirleme, bölgelerin rekabet gücünü artırma, istihdam yaratma, üretkenliği artırma, bölgelerarası eşitsizliği azaltma, bölgenin yapısal şartlarını iyileştirme, bölgesel ekonomik stratejiler geliştirme gibi iktisadi faaliyetlerin yürütülmesi

b. Kamu hizmetlerinin planlanması, yürütülmesi ve planlanmasında kentsel alanlar yanında kırsal alanlarda da kalkınmaya ilişkin idari faaliyetlerin yürütülmesi

c. Yetki ve gücü bölgelere aktararak karar almanın yerelleştirilmesi, denetimlerinin bölge kurulları tarafından yapılması suretiyle katılımcı demokratik bir yönetişim anlayışının yerleştirilmesine ilişkin önlemlerin alınmasıdır.

İngiltere ve Avrupa'nın diğer ülkelerindeki BKA'ların kuruluş amaçları ve fonksiyonları ile Türkiye'de ilgili kanunun BKA'lara vermiş olduğu görev ve yetkiler karşılaştırıldığında Türkiye'deki BKA'ların fonksiyonlarının daha dar tutulduğu daha çok kurum ve kuruluşlar arası işbirliği, bölgenin tanıtımı, bölgesel kaynak ve imkânların tespitine yönelik imkânların araştırılması gibi idari faaliyetlere yoğunlaşıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de BKA'ların kuruluş amaçlarını gerçekleştirebilme kapasitelerinin zayıf kaldığı değerlendirilebilir.

BKA'lann bölge içi ve bölgelerarası dengesizlikleri azaltma amaçlarının da bulunduğu göz önüne alınırsa, tek sektöre bağımlılığın azaltılması, katma değeri yüksek alternatif yatırım alanlarının tespiti ve bu alanlarda yatırımların desteklenmesi doğrultusunda çalışmalar yapmaları ekonomik ve sosyal kalkınma açısından önem taşımaktadır.

Kalkınma ajanslarının Türkiye'de üstlenmeleri gereken önemli bir fonksiyon da yerel toplulukların tamamının kalkınma programlarına katılımının sağlanmasıdır. Bazı yerel topluluklar örgütlenme açısından zayıf konumda olabilirler ya da örgütlenmiş olsalar bile devletle daha önceki yıllarda yaşadıkları olumsuz ilişkiler nedeniyle devletle olan ilişkilerinde güvensiz davranabilirler. Başka bir engelleyici durum, "öğrenilmiş çaresizlik" tutumu olabilir.

Öğrenilmiş çaresizlik, davranışlar ile elde edilen sonuç arasında ilişkisizlik (olay ve durumlar üzerinde kontrol sahibi olamama) algılanması ve bu kontrolsüzlüğün devam edeceğini düşünme ve yaşanılan olumsuz durumun içsel, genel ve sabit nedenlere bağlanması sonucunda yaşanan bilişsel, motivasyonel ve duygusal anlamda bozukluk ve özgüven kaybına bağlı olarak amaca yönelik herhangi bir davranışta bulunmak istememe durumu olarak tanımlanmaktadır. Olumsuz durumu dışsal nedenlere bağlamak ve bu şekilde eyleme geçmekten kaçınmak ise "evrensel çaresizlik" tutumu olarak ortaya çıkmaktadır (Kümbül Güler, 2006:60-62). Kalkınma açısından öğrenilmiş çaresizlik ya da evrensel çaresizlik tutumu, kişinin vasıf eksikliği, göç sonrası kentle bütünleşme sorunları, vb. gibi içsel nedenlerden ya da ekonomik şartlar nedeniyle daha önceki girişimlerin başarıya ulaşmadığı, "devletin zenginin cebine çalıştığı" vb. gibi dışsal şartlara ilişkin olumsuz algılamalar nedeniyle girişimde bulunmaktan kaçınma şeklinde ortaya çıkabilir. Tek sektörde kilitlenme de bir öğrenilmiş çaresizlik tutumu olarak gelişiyor olabilir. Netice itibariyle, toplumsal kalkınma programlarının başarıya ulaşmasının en önemli köşe taşı, toplumsal katmanlarda söz konusu olabilecek bu kendine ve devlete karşı güvensizliğin ve çaresizlik tutum ve davranışlarının aşılması ve programlara bütün toplum kesimlerinin katılımının sağlanmasıdır.

Toparlamak gerekirse, günümüz kalkınma anlayışında yerel kaynakların etkin kullanımı, yerel toplulukların ihtiyaçlarının doğrudan karşılanması ve yerel topluluklara sorumluluk yüklenmesi ön plandadır. Bu anlayış, yerel topluluk ve gruplara bölgesel kalkınma projelerinin hazırlanmasında, kaynakların kullanımında sorumluluk, denetim ve yetki vermektedir. Bu kalkınma modelinin en önemli kurumsal araçlarından biri, bölgesel düzeyde kalkınmayı amaçlayan kalkınma ajanslarıdır. Bölgesel kalkınma ajanslarının tek sektöre bağlı olan Kahramanmaraş ve Denizli gibi illerde, diğer çevre illerde ve bu illerin yer aldığı istatistik alt bölge düzeylerinde tek sektöre bağlılığın azaltılmasında önemli rol oynaması beklenmektedir. Aşağıda bu konu irdelenmektedir.

Tek Sektöre Bağlılığın Azaltılmasında Kalkınma Ajanslarının Rolü Ve Önemi

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tekstil gibi katma değeri düşük ve üretimi basit ürünler üretilmektedir. Bu ülkelerdeki işletmelerin büyük çoğunluğunun markasının olmaması, pazarlama bilgisinin ve sermayesinin kısıtlı olması, rekabet gücünün zayıflığı, fason üretimin kolay olması, belirli siparişlerin güvence altına alınması gibi nedenlerle belirli bir kaliteye, markaya ve ar-ge gibi bilgi birikimine sahip merkez işletmelere fason üretim yapmaktadırlar. Bu kapsamda gelişmekte olan ülkelerdeki tekstil işletmelerinin merkez işletmelere fason üretim yapma durumundan kurtulabilmelerinde BKA'lara büyük görevler düşmektedir. Bu bağlamda BKA'ların bilgi yoğun ve katma değeri yüksek alternatif yatırımlara önem vermesi ve tek sektör yerine alternatif sektörlerin desteklenmesi son derece önem arz etmektedir.

Genel olarak belirli bir bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasını sağlama amacı taşıyan BKA'ların yenilik sistemleri ve bilgi ekonomisinde yatırım imkânlarını araştırması ve bu alandaki yatırımları desteklemesi tek sektöre bağlılıktan kurtuluş için yeni fırsatlar sağlayabilir. İşletmelerde etkinliğin sağlanması, bölgesel, ulusal ve uluslararası rekabet gücünün kazanılmasının yenilik ve yenilikçi rekabet anlayışıyla mümkün olduğu bilinmektedir. Herhangi bir bölgede yeni yatırım fırsatları araştırılırken piyasaya giriş yapabilmek için gerekli olan koşulun yenilik yapmak olduğu da bilinen bir husustur. Ajansların bu tür imkânları araştırması ve yerel dinamikleri harekete geçirmesi ancak yenilikçi fikirlerin uygulamaya konulmasıyla mümkün olacaktır. Yabancı yatırımcılara bölgenin tanıtılması bir taraftan bölgeye yeni teknolojilerin transfer imkânını sağlarken bir taraftan da yerli ve yabancı yatırımların ortaklaşa rekabet anlayışı çerçevesinde kaynaklarını, bilgilerini ve teknolojilerini işbirliği içinde kullanmaları yoluyla yenilikçi bir anlayış kazandıracaktır (Özcan,2007:12).

BKA'ların yenilikçi fikirleri ortaklaşa rekabet anlayışı çerçevesinde uygulamaya koyabilmeleri için yerel düzeyde esnek, verimli sosyal teknolojileri hayata geçirmeleri kaçınılmazdır. Işık ve Pınarcıoğlu (2004) sosyal teknolojiyi "verimli ve anlamlı müdahale biçimlerinin ortaya konmasına izin veren sosyal ve teknik bilgi bütünlüğüne dayalı bir yöntem ve uygulama biçimi" şeklinde tanımlamaktadır. Başka bir deyişle sosyal teknoloji, çağın özelliklerine, bilgi toplumu anlayışına uygun, toplum mühendisliği (toplumu yukardan şekillendirme) bakış açısının dışında, iletişimsel rasyonaliteye dayanan demokrasi anlayışına, bilişim teknolojisinin getirdiği fırsatlara uygun, verimli ve anlamlı müdahale ve düzenleme biçimlerinin ortaya konmasına izin veren sosyal ve teknik bilgi bütünlüğüne dayanan bir yöntem ve uygulama biçimidir. BKA'ların bu anlamda öncelikle bölgeden bölgeye farklılaşacak sosyal ve ekonomik çerçevelere uygun insan kaynağı, yine bölgeler düzeyinde farklılaşan girişim ve ekonomik yapıların analizine uygun bilgi sistemleri ve çözüm önerileri geliştirmeleri önem taşımaktadır.

Çeşitli bölgesel düzeylerde üretilen sosyal teknoloji imkânlarına rastlamak mümkündür. Bunların tecrübe elde etmek bakımından takip edilmeleri gerekir. Bununla birlikte bir bölge için üretilen sosyal teknolojinin başka bir bölge için uygulanması mümkün olmayabilir. Çünkü bölge ile sınırlanan bilgi bölgenin üretim yapısı ve sektörel gelişmesine ek olarak sosyal ve beşeri sermaye açısından

farklılaşmaları da içermektedir. Bu haliyle bilgi derlendiği bölgeye aitlik arz eder (Dulupçu, 2006:242-243). Dolayısıyla yukardan aşağı planlama yaklaşımı günümüz bölgesel kalkınma yaklaşımı açısından uygun değildir. Işık ve Pınarcıoğlu'nun (2004) da vurguladığı gibi, Aşağıdan yukarı kalkınma içsel dinamiklerin çok iyi kavranmasını gerektirmektedir.

Bu bağlamda BKA'ların tek sektöre bağlılığı azaltmak ve bölgesel kilitlenmeleri çözmek amacıyla öncelikli olarak kuruldukları bölgelerin sosyo-ekonomik, kültürel ve sosyal sermayeye ilişkin verileri hızlı bir biçimde derlemesi gerekmektedir. Mevcut verilerden hareketle söz konusu bölgelere ilişkin sosyal teknolojilerin üretilmesi ise ikinci öncelikli konuyu oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle üretilen yerel ölçekli yenilikçi kalkınma alanlarına yerel aktörlerin yönlendirilmesi, ve bunların yapabilirlik kapasitelerinin artırılması BKA'ların üzerinde durması gereken diğer bir uygulama alanıdır. Yapabilirlik kapasitesi, bireylerin kendilerini dinamik olarak yenileyebilme ve geliştirebilme kabiliyetidir.

Sonuç

Çalışmamızda incelenen Denizli ve Kahramanmaraş örneklerinden hareketle tek sektöre bağlılığın nedenlerinin ortadan kaldırılması yönünde çalışmalar yapılması önerilebilecek ilk pratik çözüm önerisi olarak ortaya çıkmaktadır. Rekabet gücünün zayıflığı, marka ile pazarlara açılmanın zorluğu, belirli siparişlerin güvence altına alınması, fason üretimin pazara satışa göre daha kolay olması gibi nedenlerin tek sektöre bağlılığı pekiştirdiği bilinmektedir.

Rekabet gücünü artırmak için yerel girişimlerin öncelikle katma değeri yüksek farklı sektörlere yönlendirilmesi gerekmektedir. Örneğin günümüzde alternatif enerji sektörü, organik tarım, tarım endüstrisi, bilgi teknolojileri, bilgi tabanlı üretim teknolojileri katma değeri yüksek alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde ilgili alanlardaki bilgi ve yatırım eksiklikleri dikkat çekmektedir. Mevcut sektörlerde ise (tekstil sektörü gibi) yüksek teknolojili ve rekabet gücünü artırıcı yeni ürün yelpazelerinin geliştirilmesine ilişkin altyapı oluşturulması sektörün sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir.

Markalaşma konusunda çalışma yapan mevcut sektör işletmelerine destek olunması sektörün rekabet gücü kazanma açısından BKA'ların çalışma alanlarına girebilecek diğer bir konuyu oluşturmaktadır.

Girişimcilerin kendi bölgelerinin ve kendi yapabilirlik kapasitelerinin ortaya çıkarması noktasında da BKA'lara önemli görevler düşmektedir. Anadolu'da pek çok şehirde girişimcilik faaliyetleri "atadan görme" geleneksel yöntemlerle yürütülmektedir. Öte yandan çevreden görülen iyi uygulamaların taklit edilmesi yoluyla kilitlenmenin ortaya çıktığı da başka bir olumsuz yansımadır. Söz konusu kilitlenme ve girişimcilik kültürüne ilişkin sorunların azaltılması amacıyla BKA'lar yerel sosyo-ekonomik ve sosyo-politik düzlemi gözden kaçırmadan girişimcilik kültürü eğitimleri verebilir. Bunun yanında kısa vadeli ve üstünkörü analizler yerine stratejik ve derinlemesine sektörel yatırım analizleri yapılarak/yaptırılarak girişimcilerin uzun vadeli ve geniş ufuklu düşünme kapasiteleri geliştirilebilir. Böylece düşük katma değerli ve ucuz ve kalifiye olamayan işgücüne dayalı geleneksel sektörler yerine, katma değeri yüksek ve verimli alanlara yatırımlar yönlendirilmiş olacaktır.

Burada değinilmesi gereken bir diğer nokta ise, tarım toplumundan endüstri ve bilgi toplumuna geçiş aşamasının sorunlu bir yapısal görünümü olan enformel sektörün kuralsız çalışma ilişkilerinin azaltılması yönünde faaliyetlere ihtiyaç duyulduğudur. Enformel sektörün daraltılmasının ve kayıtlı istihdamın artırılmasının temel yöntemlerinden birisi kurumsallaşmanın sağlanmasıdır. Bölgesel düzeyde en azından faaliyetlerin bir kısmını kayıt dışı bir şekilde yürüten işletme ve sektörlerin kayıt altına girmeleri durumunda kurumsallaşmaları ve saygınlıkları artacak; böylece rekabet edebilirlikleri ve kredi vb. gibi kurumsal desteklere ulaşmaları da kolaylaşacaktır.

Bu çerçevede formel yapabilirlik kapasitesi dışında tutulan enformel yapabilirlik kapasitesi de sistem tarafından kapsanmış olacaktır. Çünkü enformel kesimin kendine has bir girişimcilik kapasitesi vardır ve bu kapasite formel alanın içine çekildiği takdirde, kalkınma açısından özellikle küçük işlerde kalkınma ateşinin fitilini ateşleyebilir.

Sonuç olarak gerek tek sektöre bağlılığın azaltılmasında gerekse kurumsallaşma ve bölgesel dinamiklerin ve potansiyellerin harekete geçirilmesinde BKA'ların öncü ve bütünleştirici bir rol oynamaları beklenmektedir.

Kaynakça

Akgüngör S. ve Falcıoğlu, P. (2009). Türkiye İmalat Sanayinde Bölgesel Uzmanlaşma ve Sanayi Kümeleri, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu (KEAS '05)*, DPT ve Pamukkale Üniversitesi, Denizli, Ankara, DPT Yayını.

Dikmen A. A., (2000), "Küresel Üretim, Moda Ekonomileri ve Yeni Dünya Hiyerarşisi", *Toplum ve Bilim*, Güz 2000:86, s. 281-303.

Dikmen, A. A. (2003) Standart Üründen Marka Standardizasyonuna, İçinde A. H. Köse, F. Şenses, E. Yeldan (Der.), *İktisat Üzerine Yazılar I Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar Korkut Boratav'a Armağan*, (ss. 515-538) İstanbul, İletişim Yayınları.

Dulupçu, M.A.(2006) Bölgesel Politikalar Kopyalanabilir Mi? Bölgeselleş(Tir)Me (Yönetim) Karşısında (Yeni)Bölge(Sel)Cilik (Yönetişim), *Bölgesel kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi ve Tepav, Ankara

Durak İ.(2005) *Küreselleşme Sürecinde Şebeke Organizasyonlar ve Denizli Tekstil İşletmeleri Uygulaması*, Ankara Ü.SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi

Durak, İ. (2006) Denizli Tekstil İşletmeleri Neden Fason Üretim Yapıyor? Bir Şebeke Organizasyon Çeşidi Olarak Fason Üretim ve Denizli Tekstil İşletmeleri Uygulaması, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Temmuz-Aralık 2006 (27), 101-118.

Eryılmaz S. S. ve Cengiz, H., (2009) Sosyo-Ekonomik Büyümede Endüstriyel Kümelenmenin Katkısı, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu (KEAS 2005)*, DPT ve Pamukkale Üniversitesi, Denizli, Ankara, DPT Yayını

Güneşer Demirci, A.(2005) Farklı Ülkelerde Bölgesel Kalkınma Ajansları, İçinde Menaf Turan(Der.), *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir*?,(ss.181-196) Ankara, Paragraf Yayınevi

Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. (2004) *Yeni Kalkınmacılık: Bölgesel Kalkınmada Yeni Arayışlar*, Ankara: Avrupa Birliği GAP-GIDEM ortak yayını.

İrmiş, A. (2003) *Yeni Bir Örgütlenme Şekli Olarak Şebeke Organizasyonlar,* İstanbul: Beta Yayınları.

Karasu, K.(2005) İngiltere'de Bölge Kalkınma Ajansları, İçinde Menaf Turan(Der.), *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir*?,(ss.197-238) Ankara, Paragraf Yayınevi

Kıymalıoğlu, Ü. (2004) Yığılma Ekonomileri, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu (KEAS 2003),* DPT ve Pamukkale Üniversitesi, Denizli, Ankara, DPT Yayını

Köse, A. H., ve Öncü, A., (2000), İşgücü piyasaları ve uluslararası işbölümünde uzmanlaşmanın mekânsal boyutları: 1980 sonrası dönemde Türkiye imalat sanayi, *Toplum ve Bilim*, 86, 72-90.

Kümbül Güler, B., (2006), *Çalışma Hayatında Öğrenilmiş Çaresizlik*, Ankara: Liberte Yayınları.

Özcan, A.(2007) Yenilik Eksenli Rekabette Kalkınma Ajansları ve Ulusal Yenilik Sistemlerinin Rolü, *AB Giriş Sürecinde Değişen Türkiye Sempozyumu*,Yenice, Mersin (ss.1-17).

Özkanlı, Ö., Durak İ. (2007) Network Organizations in the Turkish Textile Sector, *Problems and Perspectives in Management,* 5(2), 32-42.

Yılmaz, M., (2008) Yapısal Uyum Programlarının İçgöç ve Kentsel İşgücü Piyasasına Etkileri: Kahramanmaraş Örneği, Ankara Ünv.,SBE,Yayınlanmamış Doktora Tezi